

Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses

Üliõpilaste seisukohad

Taust

→EÜL-i uuring “Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses”
(2020)

- Andis esmase ülevaate, kuidas/mil määral soolist ja seksuaalset ahistamist kõrgkoolides tajutakse.
- Ahistamise ennetamine ja sanktsioneerimine reguleerimata või vähe reguleeritud, fookus valdavalt sanktsioneerimisel, menetlusprotseduurid vähe kommuniqueeritud.

Taust

- Teemat tutvustatud SVN-ile 10.09.2020, eraldi töörühma esimene kohtumine 3.12.2020. Fookus sektoriüleisel koostööl ja praktikate/teabe koordineerimisel.
- EÜL-i sisene SSAK töörühm alustas tööd 2021. aasta alguses.

Ahistamine

- **Sooga seotud** soovimatu käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärikuse alandamine ja häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna loomine.
- Soovimatu sõnaline, mittesõnaline või füüsiline **seksuaalse olemusega** käitumine või tegevus, mille eesmärk või tegelik toime on isiku väärikuse alandamine, eelkõige luues häiriva, ähvardava, vaenuliku, halvustava, alandava või solvava õhkkonna

Olulisus

- Viimastel aastatel palju esile kerkinud ahistamisjuhtumeid, samas valdav osa juhtumeid avalikkuseni ei jõua.
- Uuringu tulemused viitavad **madalale teadlikkusele** nii ahistamise olemuse kui ka sellele reageerimise osas.
- Kõrgkoolidel **puudub süsteem** ahistamisjuhtumite menetlemiseks või esineb selles olulisi kitsaskohti (sh välja töötamisel süsteemid).
- Kõrgkoolide poolne **ennetav tegevus** soolise ja seksuaalse ahistamise suhtes praktiliselt puudub.
- Korrektsel reaktsioonil puudumisel võivad ahistamisel olla ohvri jaoks **tõsised ja püsivad tagajärjed**.

Näide juhtumist 1

Soovimatu käitumine, millest keeldumisel võivad olla negatiivsed tagajärjed ohvri jaoks:

Ja küsis [õppejõud] väga viisakalt: „Kas võime istuda Teie lauda?“ Ja siis mingi hetk küsis: „Kas ma võin suudelda Teie kätt?“ Ma olin siis baka kolmandal aastal, hakkas just lõputööd kirjutama. Ja siis mu esimene mõte peas oli et ma ei taha, aga samal ajal mõtlen, kas ta on kaitsmiskomisjonis, et kuidas see mind mõjub. Ma ütlesin talle: „Ei.“ Tema vastas, et: „Kuidas, aga äkki ma ikkagi võiksin.“ Ühesõnaga ta võttis mu käe ja siis ikkagi suudles seda.

(N, 1993, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Näide juhtumist 2

Ta tuleb peol juurde ja siis ta poogib ennast kaasa. Ja ma tean, et mingitel üliõpilastel käis ta ikkagi ka kodus ja niimoodi ja siis sealt sain ka põnevaid lugusid kuulda tema käitumisest. Et ma arvan, et minul tema kohta üldse mitte nii vürtsikaid lugusid tema kohta ei olegi. Aga ka minul juhtus, et ta „komistas“, et minu tagumikku katsuda“.

(N, 1984, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Näide juhtumist 3

Rääkides soovimatutest ettepanekutest koosolemiseks või vaba aja veetmiseks:

Lihtsalt õppejõule sa ei saa öelda ei, sul on väga raske öelda ei, sest siis sul ongi see tunne, et mis siis edasi saab, kui ma ütlen ei või et kuidas ta siis minusse edaspidi suhtub või kuidas peaks käituma. Nendes olukordades ka nagu ei tea, mis on õige teha, sest sa ei tea ka, kuidas see sind nagu mõjutama hakkab.

(N, 1993, magister, sotsiaalteaduste valdkond)

Näide juhtumist 4

Menetlusprotseduur ei ole ohvrisõbralik:

Tartu Ülikoolil on skeem, kelle kaudu sa peaksid minema, kui sul on ahistamisega probleem. Labori teemaga moodustati erikomisjon. See skeem viib sind noolega kogu aeg kõige madalamale instantsile. See tähendab, et sa oled pidanud sajale inimesele rääkima oma kogemusest, kui see on päriselt õudne ahistamine, ma ei kujuta ette, et inimene jaksaks seda ette võtta.

(N, 1986, doktorant, humanitaarteaduste ja kunstide valdkond)

Mida on vaja riigilt?

- 1.1. Riiklikul tasemel peab sooline ja seksuaalne ahistamine (edaspidi ka *ahistamine*) olema reguleeritud selliselt, et **õiguslik raamistik võimaldaks ahistajaid seaduse ees vastutusele võtta ning kõrgkoolidel kehtestada ja rakendada reeglistikke ahistamise vastu**. Olemasolevaid seaduseid nii soolise ja seksuaalse ahistamise kui ka teiste soopõhiste isikuvastaste kuri- ja väärtegede osas peab jõustama senisest tihedamini, tõhusamalt ja avalikkusele nähtavamalt, et muuhulgas aidata kaasa ühiskondlike hoiakute ja kultuuri muutustele.
- 1.2. Riigi tasandil peab saama teostatud **põhjalik õiguslik analüüs olemasolevast seadusandlusest ja selle rakendamise praktikatest**, et teha selgeks muuhulgas:
 - ◆ 1.2.1. kas sooline ja seksuaalne ahistamine ning muud soopõhised ja seksuaalsed kuri- ja väärteod on piisavalt konkreetsetl reguleeritud ja piisaval määral karistatavad;
 - ◆ 1.2.2. kas olemasolevat seadusandlust rakendatakse politsei, prokuratuuri ja kohtute poolt viisil, mis võimaldab ahistamise vastu adekvaatselt võidelda;
 - ◆ 1.2.3. kas olemasolev õigusraamistik takistab institutsioonide tasandil mingil moel ahistamisega tegelemist;
 - ◆ 1.2.4. kas olemasolev õigusraamistik takistab kõrgkoolide tasandil mingil moel ahistamisega tegelemist (sealhulgas kõrgkooli poolt sõlmitavates lepingutes ja kehtestatavates kordades) või ahistamise vastu võitlemiseks vajalike mehhanismide (näiteks lõpuni anonüümse vihje esitamise võimalus) kasutamist.

Ahistamise reguleerimine

- 2.1. Ahistamine **kõrgkooli liikme poolt**, olenemata tema positsioonist, peab olema kõrgkoolis paika pandud reeglitega keelatud ning kõrgkoolid peavad tegelema ahistamist keelavate reeglite jõulise rakendamisega.
- 2.2. Ahistamisjuhtumid peavad olema käsitletud selliselt, et seda keelavaid reegleid rikkunud osapoolt **saaks rikkumiste eest karistada eksmatrikuleerimisega või temaga lepingu kiirkorras lõpetamisega**. Vastav informatsioon peab olema märgitud kõigis lepingulisi ja akadeemilisi suhteid reguleerivates aktides ning töö-, võlaõiguslikes ja õppelepingutes.
- 2.3. Tõsisemate juhtumite puhul peaks kõrgkooli jaoks olema **kohustuslik reeglite rikkuja eksmatrikuleerida või muu lepinguline suhe nendega ennetähtaegselt lõpetada**.
- 2.4. Ahistamist reguleeriv dokumentatsioon peab võimaldama rakendada asjakohaseid meetmeid ja sanktsioone. Samuti peab see võimaldama kohe juhtumi ilmnedes teha vajalikke samme, et **tagada kõigi isikute turvalisus**.
- 2.5. Kõrgkooli liikmetel peab olema **kohustus käituda reeglitele vastavalt ka väljaspool kõrgharidusasutust**. Kõrgkooli liikmega seotud võimalikke ahistamisjuhtumeid peab kõrgkool menetlema sõltumata nende toimumise paigast või otsesest seosest õppe- või teadustööga.
- 2.6. Kõikidele tõendust leidnud juhtumitele **peavad järgnema sanktsioonid** süüdi oleva isiku suhtes.

Intiimsuhete reguleerimine

- 3.1. Tudengi ja teda juhendava õppejõu või temaga muul viisil akadeemilises kokkupuutes oleva töötaja vahel on intiimsuhted tugevalt mittesoositud. **Täielikult peab vältima olukordi, kus suhte üks osapool teise tööalase või akadeemilise käekäigu üle otsuseid teeb.**
- 3.2. Akadeemilises keskkonnas võimupositsiooni omav suhtepool **vastutab** intiimsuhte olemasolu korral:
 - ◆3.2.1. võimupositsiooni ärakasutamise vältimise eest;
 - ◆3.2.2. huvide konflikti vältimise eest;
 - ◆3.2.3. suhte kohta enda töö otsese korraldaja või teiste vajalike kõrgemate instantside **teavitamise** eest esimesel võimalusel.
- 3.4. Tööd korraldav isik peab jälgima võimaliku huvide konflikti ilmnamist ja/või võimalikku võimupositsiooni ärakasutamist ning nende ilmnamisel vastavaid sanktsioone rakendama.

Info kättesaadavus ja teadlikkus 1

- 4.1. Kõrgkooli liikmete hulgas tuleb tõsta teadlikkust ahistamise kui probleemi, selle tõkestamiseks seatud reeglite ning isikute õiguste kohta.
- 4.2. Kõrgharidusasutuses tuleb läbi viia **süsteemseid ja läbimõeldud teavituskampaniaid ning koolitusprogramme**, samuti **lõimida vastavad teemad õppeprogrammidesse**. Lisaks ootame üldist aktiivset teavitustööd kõrgkoolide ja riigi poolt.
- 4.3. Ahistamist puudutavate reeglitega tutvumine ja nõustumine peavad olema **tudengil õppetöö alustamise ja töötajal tööle asumise eeltingimusteks**.
- 4.4. Erilist rõhku peab pöörama rahvusvaheliste tudengite ja rahvusvahelise personali teadlikkuse tõstmisele ahistamisest, sellealastest reeglitest ning sellega seonduvatest õigustest ja kohustustest.
- 4.5. Kõrgkoolides tuleb sisse viia **kogu personalile kohustuslik koolitusprogramm**, mis hõlmaks muuhulgas ahistamist puudutavaid reegleid vastavates asutustes ning personali õiguseid ja kohustusi selle suhtes. Vastavalt positsioonile on osale personalist (näiteks neile, kes juhivad teiste tööd või tegelevad tudengite juhendamise) vajalik tagada ka põhjalikum väljaõpe.

Info kättesaadavus ja teadlikkus 2

- 4.6. Informatsioon selle kohta, millised on tudengite ja personali võimalused nendega juhtunud või neile teatavaks saanud ahistamisjuhtumeid raporteerida ning abi saada, peab olema **kergesti kättesaadav** ning seda peab kõrgkool ka asutusesiseselt aktiivselt kommunikeerima. Konkreetsed isikud, kelle poole vastava abi saamiseks pöörduda, peavad koos kontaktandmetega olema **selgelt välja toodud ja kergesti leitavad**.
- 4.7. Juhtumite raporteerimist, uurimist ja menetlemist reguleerivad dokumendid peavad olema kergesti kättesaadavad kõikidele kõrgkooli liikmetele vähemalt eesti ja inglise keeles. Neis peab muuhulgas sisalduma informatsioon selle kohta, milliseid menetlusprotseduure mis juhtudel rakendatakse, mida tehakse raporteeritud infoga ning kes tegelevad uurimise, menetlemise ja otsustamisega.
- 4.8. Ahistamisjuhtumeid reguleerivates dokumentides tehtavaid **sisulisi muudatusi tuleb avatult kommunikeerida nii üliõpilaskonnale kui kõrgkooli personalile**.

Tugiteenused

- 5.1. **Kõrgkoolid peavad võimaldama mõistliku aja jooksul kättesaadavat ning ligipääsetavat psühholoogilist abi ja nõustamist kõikidele oma tudengitele.**
- 5.2. Psühholoogiteenus peab olema kättesaadav **asutusesiseselt**, seda võib vajadusel täiendada väljaspool kõrgkooli pakutava teenusega. Tudengite vaimse tervise muredega tegelevat personali tuleb juurde värvata läbivalt kõigis Eesti kõrgharidusasutustes. Teenus peab olema tudengitele kättesaadav kõigis õppeasutustes, k.a kolledžites.
- 5.3. Kui tudeng seda soovib, peab kõrgkool talle tagama ligipääsu ohvriabi ning seksuaalse vägivallaga tegelemisele spetsialiseerunud psühholoogilise nõustamise teenusele.
- 5.4. **Igas kõrgkoolis peab tegutsema väljaspool akadeemilisi üksusi sõltumatu institutsioonina nõustaja või ombudsman**, kes abistab ja nõustab ahistamisjuhtumiga tegelemise osas isikuid, kes soovivad juhtumit raporteerida või kõrgkoolilt muud sorti abi saada. Selle rolli täitja ei tohi samaaegselt töötada mõnel muul akadeemilisel ametikohal ning tema töö peab olema ülesannete täitmiseks vajalikul määral tasustatud.

Raporteerimine, uurimine, menetlemine 1

→6.1. Kõigil kõrgkooli liikmetel peab olema võimalus teavitada spetsiifilist selleks ette nähtud üksust või isikut kõrgkoolis soolise või seksuaalse ahistamise juhtumitest. Juhtumitest teavitamine peab olema võimaldatud olenemata, kas teavitaja on ise ahistamise ohver või saanud teadlikuks võimalikust ahistamise juhtumist.

- ◆ 6.1.1. Juhtumist teavitamise kord peab olema kõikidele tudengitele ja töötajatele **kättesaadav, selge ja üheselt tõlgendatav.**
- ◆ 6.1.2. Juhtumi raporteerimisele peavad järgnema **selgelt paika pandud sammud.** Teavitaja peab saama lühikese aja jooksul vastuse, kus selgitatakse, mida tema antud infoga edasi tehakse ning mis on järgnev uurimise ja menetlemise protsess. Kõrgkool peab olema pidevas kontaktis juhtumist teavitajaga ning paralleelselt pakkuma talle ligipääsu psühholoogilisele abile ning ülalmainitud sõltumatu nõustaja või ombudsmani nõustamisele.
- ◆ 6.1.3. Võimalus vihjeid edastada peab olema kättesaadav ka **anonüümselt**, et anda ahistamisega tegelevatele üksustele taustinformatsiooni, mida nad saavad kasutada kõrgkooli liikmete turvalisuse tagamiseks.
- ◆ 6.1.4. Kõrgkool peab julgustama kõiki oma liikmeid teavitama vastavaid üksuseid või isikuid võimalikest ahistamisjuhtumitest. Selleks peaks läbi viima teavitustööd nii töötajate kui tudengite hulgas ning kommunikeerima välja **kõrgkooli valmidust ahistamisjuhtumitega tõsiselt tegeleda.**

Raporteerimine, uurimine, menetlemine 2

- 6.2. Ahistamisjuhtumitega seotud uurimist ja menetlust peab läbi viima **erapooletu komisjon, mis tegutseb struktuuriüksuseüleselt**, ning millesse kuuluvad isikud peavad omama rolli täitmiseks **vastavat haridust ja/või väljaõpet**.
- ◆ 6.2.1. Komisjoni liikmete nimetamisel peab muuhulgas arvesse võtma liikmete erapooletust, isikuomadusi, usaldusväärust nii töötajate kui tudengite seas ning teadmisi soolise ja seksuaalse ahistamisega tegelemisest. Komisjoni liikmete nimetamisel peab kõrgkool eelnevalt saama nõusoleku üliõpilaste esindajatelt.
 - ◆ 6.2.2. Komisjoni liikmed peavad olema kompetentsed muuhulgas järgnevates valdkondades: ahistamise ohvriga traumajärgselt suhtlemine, andmekaitse, ahistamist reguleerivad dokumendid ja praktikad, erinevad kultuurinormid.
 - ◆ 6.2.3. Uurimis- ja menetlusprotseduurid peavad vastama kindlatele standarditele ja reeglitele, mis peavad olema **kõrgkooli poolt selgelt välja kommuniqueeritud** ning mille **sätetamine peab toimuma tihedas koostöös üliõpilaskonnaga**. Raporteerija ja/või ohvri jaoks peab menetlusprotseduur olema **läbipaistev** ning isikul peab olema **otsustusõigus** selle üle, mida tema antavate ütlustega ja muude konfidentsiaalsete andmetega ette võetakse.

Raporteerimine, uurimine, menetlemine 3

- ◆ 6.2.4. Et kaitsta ohvrit taasohvristamise eest ja tagada konfidentsiaalsus, peab menetlus toimuma **efektiivselt** ning üleliigseid osapooli kaasamata.
 - ◆ 6.2.5. Uurimine ja menetlus peavad toimuma **venitamata**, et vältida ühegi osapoole pikemaajalist eemalejätmist õppe-, õpetamis- või teadustööst ning laiemat häirumist teiste kõrgkooli liikmete töös.
 - ◆ 6.2.6. Menetluse jooksul peab kõrgkool tagama kõigi osapoolte turvalisuse. Samuti peab kõrgkool rakendama vajalikke meetmeid, et raporteerimise, menetluse või selle tulemuse tagajärjel ei kaasneks raporteerijale, ohvrile või mõnele teisele osapoolele (v.a sanktsioneeritud isiku(te)le) **negatiivseid tagajärgi** nende õppe-, õpetamis- või teadustöös, karjääriprospektides ja sotsiaalsetes aspektides.
- 6.3. **Menetluse tulemused peavad olema avalikult välja kommuniqueeritud**, et võimaldada kõrgkooli liikmete poolset avalikku järelevalvet kõrgkooli tegevusele.

Üldpõhimõtted

→7.1. Kõigi soolist ja seksuaalset ahistamist puudutavate poliitikate, kordade, reeglistike ja muu sarnase väljatöötamisel, kokkuleppimisel ja vastuvõtmisel on vajalik lähtuda **ohvrisõbralikkuse printsiipidest** ning teha **tihedat koostööd kõrgkooli üliõpilasesindusega esimesest sammust alates**. Lisaks peaks olema heaks tavaks teha eelmainitu väljatöötamisel koostööd Eesti Üliõpilaskondade Liiduga ning valdkonna eksperte ja teadlasi koondavate organisatsioonidega.

Hea näide raporteerimisvõimaluste pakkumisest ja info kättesaadavusest: UCL Report & Support veebileht: <https://report-support.ucl.ac.uk/>

Loe lisaks EÜL-i uuringut “Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses” veebilehelt: <https://eyl.ee/wp-content/uploads/2020/02/Sooline-ja-seksuaalne-ahistamine-k%C3%B5rghariduses.pdf>

Kuidas edasi?

- **Kõrgkoolid** peaksid võimalusel omavahel koostööd tegema ja meie seisukohti iseseisvalt rakendama hakkama.
- **Riik** peaks toetama osapoolte vahelist koordineerimist ning pakkuma abi kohtades, kus rahastus või võimekus on puudulik.
- **Soolise võrdõiguslikkuse nõukogu** võiks anda omapoolse toetuse seisukohtadele.
- **Eesti Üliõpilaskondade Liit** saab aidata nii riiki kui kõrgkoole poliitikate väljatöötamisega ja tõhusa ellu viimisega. Saame pakkuda tuge nõuga ning rahastuse olemasolul ka jõuga. Soovime ka läbi hakata viima edasisi uuringuid ja teostama teavituskampaaniaid.
- Koos oma liikmetega nõuame soolise ja seksuaalse ahistamisega tegelemist nii kõrgkoolides kui riigis üldiselt. Monitoorime kõrgkoolides toimuvat ning loodame, et ei jää ainsa häälena kõlama.

Aitäh!

Täpsema info saamiseks ning küsimustega palume ühendust võtta:

Eesti Üliõpilaskondade Liidu asejuht Joonatan Nõgisto
joonatan.nogisto@eyl.ee +372 5690 8038

Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses töörühma juht Martin Paluoja
martin.paluoja@eyl.ee +372 5855 0585